

Nogmaals: welzijn, wat is dat?

Augustus 1999

De werkgroep Wetenschappelijk Onderzoek Welzijn Dieren van de NPO

J.F. Gaiser, G.A. van Oortmerssen, C. Reizevoort, J. van der Sluis en L.W. van der Waart

In de vorige aflevering over welzijn hebben we laten zien dat het welzijn van een levend wezen te maken heeft met het al of niet verstoord zijn van zijn lichamelijke of geestelijke toestand en dat dit afhangt van de situatie waarin het dier verkeert, maar vooral ook van zijn karakter. Dat bepaalt of een dier wel of niet 'tevreden' (in evenwicht) is met zijn situatie. We komen daar later nog op terug. Ook in het kader van de GWWD (Gezondheids- en Welzijnswet voor Dieren) heeft men geprobeerd te vertellen wat er met welzijn van dieren bedoeld wordt, althans wat er vanuit de wet gezien onder verstaan moet worden. Men gaat hierbij natuurlijk wel uit van de ideeën die biologen van de Landbouwniversiteit in Wageningen en andere universiteiten hierover ontwikkeld hebben. Folders hierover zijn aan te vragen bij het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij. Ook is de informatie te vinden op het Internet.

Ministerie van LNV

Hieronder een letterlijke weergave van wat binnen het Ministerie onder welzijn wordt verstaan: *"Het begrip welzijn laat zich niet gemakkelijk omschrijven. Wat is bijvoorbeeld het verschil tussen de gezondheid en het welzijn van een dier? In het algemeen wordt aangenomen dat als de gezondheid van een dier goed is, het vooral iets zegt over het lichaam van het dier. Een gezond dier heeft bijvoorbeeld geen aandoeningen. Het begrip welzijn van dieren slaat meer op de 'geestelijke gesteldheid' van een dier. Onderzoek bij varkens heeft uitgewezen, dat aan het gedrag van een dier is af te lezen, hoe het met de 'geestelijke gesteldheid' en dus het welzijn van het dier is gesteld. Als het welzijn is aangetast, blijkt het gedrag van het dier af te wijken van het natuurlijke, normale gedrag. Een dier heeft in zijn omgeving bepaalde dingen nodig om te kunnen functioneren en te kunnen leven naar zijn aard. Elk dier probeert zich aan te passen aan zijn leefomgeving. Als dat moeilijk of onmogelijk wordt gemaakt, krijgt het dier aanpassingsproblemen, die na verloop van tijd, naast gestoord gedrag ook orgaanbeschadigingen, een grotere gevoeligheid voor ziekten en uitingen van pijn of angst kunnen veroorzaken. Bovendien is de kans groot, dat de dieren dan minder lang leven en moeilijker en minder jongen krijgen. Of het nu gaat om een kip in een legbatterij, een varken in een hok, een vogel in een kooitje of om een aap in de dierentuin, al deze omstandigheden kunnen tot aanpassingsproblemen en vervolgens tot een onaanvaardbare en vaak onherstelbare aantasting van het welzijn leiden."*

Leven naar zijn aard

Uit bovenstaand citaat vallen vooral twee zaken op. Allereerst zien we dat ook de wetgever moeite heeft om precies te zeggen wat welzijn is. Ten tweede geeft hij aan, dat een dier moet kunnen leven naar zijn aard. Dat laatste is erg belangrijk. We hebben het in de vorige aflevering even aangestipt waar we stelden, dat het bij welzijn ging om biologische eigenschappen die voor de verschillende diersoorten verschillend zijn uitgewerkt naar eigen aard en leefwijze. Zonder het soorteigene van een dier hierbij te bedenken, kunnen we niet goed over welzijn praten. Of een dier in welzijn kan leven in zijn leefomgeving (milieu) hangt daar in de eerste plaats vanaf. Een vis kan niet lang, en zeker niet in welzijn, leven op het droge. Een landdier houdt het in de regel onder water niet lang uit. Dat heeft te maken met het feit dat iedere diersoort in de loop der generaties door (natuurlijke) selectie niet alleen veranderingen in karakter (gedragsstrategie) heeft ondergaan, maar ook in bouw en functie van lichaamsdelen. Door deze aanpassingen past die diersoort beter in het milieu waarin hij leeft. We noemen dit proces van veranderingen 'evolutie'. Individuen die minder goed met de omstandigheden waarin de soort leeft overweg kunnen, worden eerder uitgeselecteerd of krijgen minder jongen dan diegenen, die daarvoor de beste aanpassingen hebben. Zo

hebben gierzwaluwen aanpassingen verkregen aan leven in een klimaat waarin hun voedsel (vliegjes, insecten e.d. in de lucht) niet altijd voorhanden is. Ze zijn bijvoorbeeld in staat om eindeloos lang en snel (stroomlijn, vleugelvorm) te kunnen doorvliegen, waardoor ze blijvend in staat zijn over vele honderden kilometers voer te vinden: echte fondvogels dus! Het betekent wel dat ze soms dagen achtereen elders vertoeven, ook met jongen in het nest. Die jongen kunnen echter heel lang zonder voer omdat, afhankelijk van de buitentemperatuur, hun stofwisseling op een laag pitje gezet kan worden. Ook al is die soorteigenschap al 'volmaakt', toch blijft zij onder selectiedruk staan, want in een jaar met veel slecht weer, zullen de jongen vaker en langer alleen zijn, zonder voer. De eigenschap wordt dan aangescherpt omdat alleen de jongen, die ook dát overleven, zullen meedoen aan de voortplanting. Andersom zal er voor die eigenschappen meer variatie aan jonge dieren overblijven in een jaar met veel voedsel.

Kunstmatige selectie

Soms heeft de mens de evolutie een beetje geholpen via kunstmatige selectie bijvoorbeeld door hondenrassen te kweken die aanmerkelijk van elkaar verschillen. Dit proces is dáár soms al zó ver doorgevoerd, dat sommige rassen (zonder hulp van buitenaf) niet meer kruisbaar zijn. Een Pekinees-reu is normaal niet meer in staat om zelf een Deense Dog-teef te bevruchten. We moeten hier dus eigenlijk al spreken van twee verschillende soorten, omdat de grootte van dieren door selectie te veel is gaan verschillen. In principe kun je zo iedere eigenschap van een dier veranderen. Iets wat ook duivenhouders steeds geprobeerd hebben, zoals blijkt uit de grote variatie aan sierduivenrassen. Postduivenhouders selecteerden daarbij op 'zo snel mogelijk naar huis vliegen' (vitesse) en/of op uithoudingsvermogen (fond).

Door natuurlijke selectie heeft iedere diersoort zijn eigen soortkenmerkende eigenschappen verkregen. Eigenschappen die vaak een rol spelen bij het zo goed mogelijk kunnen overleven en voortplanten onder de condities van de natuurlijke omstandigheden waarin die soort leeft. Het duidelijkst is dat waarneembaar aan uiterlijke lichaamskenmerken, zoals het verenkleed bij vogels, maar vooral ook aan gedrag. Dat laatste is niet verwonderlijk, want juist het gedrag is bij uitstek een middel om je als dier te kunnen aanpassen aan de situatie waarin je normaal leeft. Als je dieren dus houdt onder omstandigheden die nogal verschillen van die welke de soort onder natuurlijke omstandigheden bewoont, is de kans groot dat zijn eigenschappen niet meer passen bij de omstandigheden, die je hen als mens biedt. Soms zijn die verschillen zo groot dat de dieren inwendig helemaal 'van de kook' raken, zowel lichamelijk alsook geestelijk. Van kippen op legbatterijen zien we vaak dat ze als gevolg van een slechte veergroei hun verenpak kwijtraken. Bij onderzoek aan de Landbouw Universiteit in Wageningen met kippen en andere landbouwhuisdieren die onder moderne stalomstandigheden werden gehouden, kon worden vastgesteld dat ook het gedrag kan veranderen. De dieren vertonen vaak gedrag dat abnormaal genoemd mag worden. Hier en daar doet het zelfs denken aan gedrag van mensen die geestelijk gestoord zijn. Dat ze abnormaal gedrag vertonen is op zich meestal niet eens zo erg, maar wel dat kon worden aangetoond dat dergelijk gedrag een aanwijzing is dat de dieren ook inwendig niet meer goed functioneren, onder andere door stress. Hun welzijn bleek duidelijk te zijn aangetast.

Natuurlijk leefmilieu

Naarmate dieren gehouden worden onder omstandigheden die meer in de buurt komen van hun natuurlijke leefmilieu, des te kleiner is de kans dat hun welzijn zal worden aangetast. Dat is ook de reden waarom men in dierentuinen zoveel mogelijk nastreeft de natuurlijke omgeving na te bootsen, onder andere door het aanleggen van wildparken als de Beekse Bergen. Hoe zit dat nu bij postduiven? Postduiven zijn afstammelingen van de rotsduif. Dit zijn duiven die onder andere leven in Zuid-Italië. Ze leven en nestelen hoog, op en in de rotsen, in kolonies bij elkaar. Hun voedsel zoeken ze ver weg, in de dalen. Evenals vele andere vogels kunnen ze daarbij hun nest feilloos terugvinden. Bij postduiven is op die eigenschap door de mens nog eens extra geselecteerd, waardoor deze duiven het nog beter

kunnen dan hun voorouders en wilde achterneven. Als rotsduiven genoeg voer in de buurt vinden, gaan ze niet ver weg maar gaan ze, als ze verzadigd zijn, bij elkaar op richels zitten en vliegen slechts op als er gevaar dreigt.

Is het leven van een postduif nu erg verschillend van de natuurlijke leefwijze van hun voorouders? Net als in het 'wild' worden postduiven als regel gehouden in kolonies. In het hok heeft iedere vogel een eigen nestplek, waar doffer en duivin samen de baas zijn. Ze worden iedere dag, vaak meerdere keren, losgelaten en komen net als in de vrije natuur, zelf bij hun hok terug. Ze vliegen dan wel even rond, maar vliegen niet ver weg. Dat is ook niet nodig, want het voer wordt verstrekt in het hok.

Na het rondvliegen gaan ze bij elkaar op hun kunstmatige 'richel' zitten. Dat kan zijn de nok van het huis of het dak van het hok. Als je ze er echter op traint, gaan ze direct na het rondvliegen het hok in, om daar hun eigen rustplekje op te zoeken. We kunnen dus rustig stellen dan hun normale dagelijkse bestaan op deze manier niet zo erg verschilt van dat van hun verre neven. De mogelijkheden die we ze bieden komen dicht in de buurt van waaraan ze in de natuur de voorkeur geven. Het welzijn van postduiven zal daardoor dus niet veel gevaar lopen om verstoord te raken. Voor wat betreft de omstandigheden waaronder we postduiven houden, doen we het dus waarschijnlijk zo slecht niet, zeker niet als we dat vergelijken met hoe andere dieren in gevangenschap vaak gehouden worden. Geldt dat voor alle zaken die in de postduivenwereld spelen? Daarover een volgende keer.

Bronnen

- Brochure 'Wegwijzer welzijn en gezondheid voor dieren' aan te vragen bij het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer & Visserij, Afdeling Voorlichting te Den Haag.
- Website: <http://www.minlnv.nl>